

Fællessang på pædagoguddannelsen

– et studie af fællessangens potentialer og betydning for pædagogstuderendes stemmetryghed og fællesskabsfølelse

Thomas Thorsen,
lektor, cand.pæd., PH Absalon,
thth@mail.dk

Louise Christine Højlund,
adjunkt, PH Absalon,
loui@pha.dk

Dorte Bergholt Hviid,
lektor, PH Absalon,
dobh@pha.dk

Astrid Hestbech,
lektor, PH Absalon,
ash@pha.dk

Mikkel Snorre Boysen,
docent, ph.d., PH Absalon,
msb@pha.dk

Resumé

Artiklen præsenterer fund fra et projekt, der kortlagde pædagogstuderendes erfaringer med fællessang og udforskede, hvordan fællessangssangaktiviteter kan være en meningsfuld del af studerendes hverdag på studiet. Stemmeskam og usikkerhed fremstod som barrierer for deltagelse, mens kontinuitet og trygge rammer skabte mod og lyst til at deltage. I projektet blev tre pædagogiske tiltag afprøvet: daglig morgensang for at styrke følelse af samhørighed og stemmetryghed; multimodale aktiviteter, hvor sang blev koblet med krop, bevægelse og kreative elementer; et fleksibelt format med plads til deltagelse på flere niveauer og måder, også uden sang. Artiklen konkluderer, at fællessang må foregå i trygge og præstationsfri miljøer - med flere deltagelsesmuligheder - hvis den skal være fællesskabende på uddannelsen og inspirere studerende til at inddrage fællessang i deres egen praksis.

Nøgleord: fællessang, sang, stemmeskam, stemmetryghed

Abstract: Community Singing in Social Education

This article presents findings from a project that explored pedagogy students' experiences with group singing and how it can become a meaningful part of their studies. Barriers such as voice shame and insecurity were identified, while continuity and safe settings fostered courage and engagement. The project developed three initiatives: daily morning singing to build community and vocal confidence; multimodal activities combining singing with movement and creativity; and a flexible format allowing participation at various levels, including non-singing roles. The article concludes that group singing must occur in safe, pressure-free environments with diverse participation options to foster community and inspire students to integrate group singing activities into their own pedagogical work.

Keywords: group singing, singing, voice shame, vocal confidence

Artiklen kan findes på
<https://tidsskrift.dk/FPPU>
DOI: 10.7146/fppu.v9i2.161015

Indledning

Denne artikel tager afsæt i projektet *Fællessang på pædagoguddannelsen*, som blev afviklet på Professionshøjskolen Absalon i efteråret 2023 og efteråret 2024. Projektet søgte dels at kortlægge pædagogstuderendes oplevelser og erfaringer med fællessang, og dels at afsøge, hvordan fællessang på en for de studerende meningsfuld måde kan fylde mere i hverdagen på pædagoguddannelsen.

Med fællessang forstår vi *alle former for aktivitet, hvor mennesker mødes og synger sammen*, og projektet og artiklens grundantagelse er, at fællessang kan have en værdifuld rolle at spille for de studerende, bl.a. i forhold til fællesskabsdannelse. I forfattergruppen bag artiklen er vi på forskellig vis engageret i musikundervisning på pædagoguddannelsen og er vant til at arbejde med fællessang. I den forbindelse har vi oplevet, at det kan være svært og grænseoverskridende for mange studerende at synge sammen med andre studerende. Samtidig er det vores erfaring, at de fleste studerende finder det menings- og lystfuldt at deltage i fællessangsaktiviteter, når først de har prøvet det nogle gange og kender hinanden i denne sammenhæng. Dette projekt har derfor på tværs af Absalons geografiske lokationer arbejdet med forskellige fællessangstiltag og formater, der sigtede mod at gøre fællessang "ufarligt" og nærværende for studerende. Ambitionen har været at skabe værdi for de studerende på uddannelsen, og det har samtidig været vores håb at inspirere de studerende til at tage fællessangsaktiviteter med ud i deres pædagogiske praksis, hvilket vi også vil berøre i artiklen. Med afsæt i ovenstående har projektets forskningsspørgsmål været følgende:

Hvilke erfaringer har pædagogstuderende med at deltage i fællessang, og hvordan kan fællessangsaktiviteter på pædagoguddannelsen være fællesskabende på studiet samt inspirere studerende til at bruge sangaktiviteter i deres kommende pædagogiske praksis?

Sang, musik og samhørighed

Sang og musik har historisk set været brugt som et identitets- og fællesskabende medie i alle kulturer (Hallam & Himonides, 2022; Holgersen, 2016), og der er stærkt forskningsmæssigt belæg for, at sang- og musikaktiviteter kan noget særligt ift. at forbinde mennesker (Turino, 2008; Hallam, 2015; Vuust, 2017; Thorsen, 2024; Pearce, Launay & Dunbar, 2015). Peter Vuust beskriver musik som "en social foreteelse, der regulerer det emotionelle niveau i en gruppe mennesker, så de bedre er i stand til at fungere sammen, at udføre et arbejde sammen, at kommunikere med hinanden og at dele hinandens følelsesliv" (Vuust, 2017, s. 4). Et engelsk studie af korsangs indvirkning på deltagernes mentale sundhed og trivsel påviste en betydelig positiv indvirkning, hvilket forskerne primært begrundende i sangens kropslighed. Ved sang aktiveres kroppen, og når man synger sammen med andre, synkroniserer man sin krop med andres kroppe (Livesey et al., 2012). I et

svensk sangstudie viste forskere, at den ydre kropslige synkronisering, der foregår mellem korsangere, modsvarer af en indre synkronisering af sangernes vejrtrækning og puls. Forskerne advokerer for, at dette er et vigtigt element i forhold til kor- og fællessangs sociale potentiale og evne til at styrke deltagernes samhørighed (Vickhoff et al., 2014, s. 13).

Fællessangsaktiviteter har med andre ord nogle veldokumenterede potentialer i forhold til at skabe social sammenhængskraft. Det er imidlertid ikke alle, der uden bekymringer deltager i fællessang. En ny undersøgelse af danskernes sangvaner, *Så syng da, Danmark*, viser, at 48 % af voksne danskere ikke synes, de synger særlig godt, og at 22 % ikke kan lide at synge sammen med andre. Undersøgelsen peger bl.a. på, at fællessangsaktiviteter skal være inkluderende og have et blandet sangrepertoire, hvis sangen skal være fællesskabende (Baunvig et al., 2025). Med afsæt i tallene fra denne undersøgelse og vores egne erfaringer fra pædagoguddannelsen er det relevant af inddrage begrebet stemmeskam (Schei, 2011).

Stemmeskam og stemmetryghed

Stemmeskam dækker over en ubehagelig følelse af sanglig utilstrækkelighed, som kan afholde mennesker fra at synge sammen med andre. Stemmeskam indebærer ikke alene en negativ opfattelse af egne sangevner, men også en frygt for at blive opfattet negativt af de andre i sangfællesskabet (Schei, 2011). Sammenligneligt med danske forhold peger de norske forskere Balsnes og Jansson (2022) på, at læreruddannelsen i Norge har et meget begrænset fokus på sang, og at stemmeskam og manglende eksponering for sang ofte er årsagen, når studerende svarer nej til, om de påtænker at anvende sang i deres kommende professionelle virke (Balsnes & Jansson, 2022, s. 200). I et studie undersøgte de, om obligatorisk korsang under uddannelsen kan bidrage til mindske stemmeskam og en øget tryk ved egen stemme. Med afsæt i Wengers teori om læring i praksisfællesskaber (2004) konkluderer forskerne, at deltagelse i et korfællesskab som led i uddannelsen skaber en gavnlig struktur for udviklingen af en ny selvforståelse med hensyn til det at synge. For studerende, der tidligere befandt sig i en "selvbekræftende cirkel" med fraværende positiv sangidentitet, kan koret være "den intervention som bryder cirklen" og øger deres *stemmetryghed* (Balsnes & Jansson, 2022, s. 220-221). Sang i pædagogiske sammenhænge bør derfor (ifølge Pascale (2002), her citeret efter Balsnes & Jansson 2022, s. 202-203) først og fremmest handle om at deltage på en glædesfyldt, procesorienteret og inkluderende måde, da perfektionsidealer ellers kan afholde mange fra at synge.

Et andet norsk studie beskriver, at dagtilbudspædagoger ofte føler usikre i forhold til at bruge sang i deres praksis. Denne individuelle usikkerhed kan imidlertid mindskes betragteligt, når pædagogerne gennem

fælles deltagelse i sang- og musikaktiviteter opbygger et "vi", der styrker en positiv fælles musikalsk identitet (Kulset & Halle, 2022).

På pædagoguddannelserne i Danmark er der et yderst begrænset fokus på sang og musik, og de studerende møder fællessang og andre musikaktiviteter i langt mindre udstrækning, end de gjorde tidligere (Boysen et al., 2020). Det sparsomme musikudbud og det nærmest fraværende sang- og musikmiljø på studiet smitter også af ude i institutionerne, hvor børn og unge møder pædagoger, der fra deres uddannelse har meget begrænsede musikfaglige kompetencer og erfaringer (Holgerson & Holst, 2020). Med inspiration fra de nævnte norske studier har vi i dette projekt fokuseret på 'at eksponere' vores studerende for en række forskellige fællessangstilgange i håb om, at øget deltagelse vil føre til øget stemmetryghed, et større sangengagement og en mere synlig hverdagskultur omkring at synge sammen.

Metode

Forskningsprojektet er grundlæggende udført som selvstudie-forskning (LaBoskey, 2004; Miller, Murray & Salas, 2018) kombineret med design-based research (Barab & Squire, 2004; Collins et al., 2004). Selvstudie-forskning er en metode, hvorigennem undervisere undersøger og forbedrer deres egen praksis og derigennem skaber viden af generel relevans for andre forskere, undervisere og interessenter. Ud over at selvstudie-forskning indebærer et stærkt fokus på undervisernes/forskernes egen praksis, inkluderer denne forskningstradition også et eksternt blik, hvormed forskningen har til hensigt at påvirke og ændre, "[the] institutional and social contexts that surround and constrain them" (LaBoskey, 2004, s. 821). Derfor kombinerer selvstudie-forskeren ofte den daglige undervisningspraksis med bredere samfundsmæssige spørgsmål og udfordringer. Metoden er relateret til designbaseret forskning (Barab & Squire, 2004; Collins et al., 2004) i den forstand, at selvstudie-forskning ofte indebærer systematisk udvikling, afprøvning og evaluering af pædagogiske designs. I designbaseret forskning indgår fire faser, en kontekst fase, en designfase, en interventionsfase og en evalueringsfase. Kontekstfasen indeholder både empiriske undersøgelser samt vidensopsamling. De tre øvrige faser omfatter udvikling, afprøvning og evaluering af forskellige designprincipper.

I forskningsmiljøet "Bevægelse, kreativitet og æstetik i pædagogisk arbejde" i Center for Pædagogik, PH Absalon, har vi udarbejdet en model, hvor forskere og undervisere sammen udfører forskning mhp. at udvikle viden og kvalificere egen praksis (se fx Boysen et al., 2024). Vi mødes regelmæssigt om et specifikt forskningsspørgsmål, indsamler viden sammen, producerer viden sammen og udfører undervisnings-eksperimenter i egen praksis. I forhold til den aktuelle undersøgelse har arbejdet inkluderet fem undervisere (tilknyttet forskningsmiljøet), der i to semestre har undersøgt forskningsspørgsmålet og udført eksperimenter i egen undervisning.

I kontekstfasen har vi undersøgt de pædagogstuderendes forhold til, og erfaringer med, fællessang via en kombination af spørgeskemaundersøgelser og interviews blandt studerende. Spørgeskemaundersøgelsen var rettet mod førsteårsstuderende på grundfagligheden i henholdsvis Vordingborg og Slagelse (i alt 223 respondenter), og den indeholdt både vurderingsskema (5-trins Likert-skala) og uddybende spørgsmål, der krævede kvalitative svar. Interviews blev afviklet som semistrukturerede interviews med et hold pædagogstuderende på skole/fritids-specialiseringen (22 respondenter) i Roskilde. Med afsæt i kortlægningen har vi designet og afprøvet en række pædagogiske interventioner – prøvehandling – der på forskellig vis har eksperimenteret med fællessangsformatet (designfase og interventionsfase). Provet handlingerne har ikke alene været akkumulerende, lineære og serielle, men har også omfattet enkeltstående eksperimenter, hvor igennem vi har undersøgt forskellige undersøgelsesspørgsmål, der på varierende måder knytter an til forskningsspørgsmålet. I den henseende anvender vi en model, som kan kaldes "drifting" (Krogh & Koskinen, 2020). I forhold til den ene prøvehandling, et morgensangsforløb, blev der efterfølgende lavet en opfølgende spørgeskemaundersøgelse med et hold førsteårsstuderende i Vordingborg (52 respondenter). Provet handlingerne og observationer fra eksperimenterne har efterfølgende været genstand for fælles analyse (evalueringsfase).

Forundersøgelse

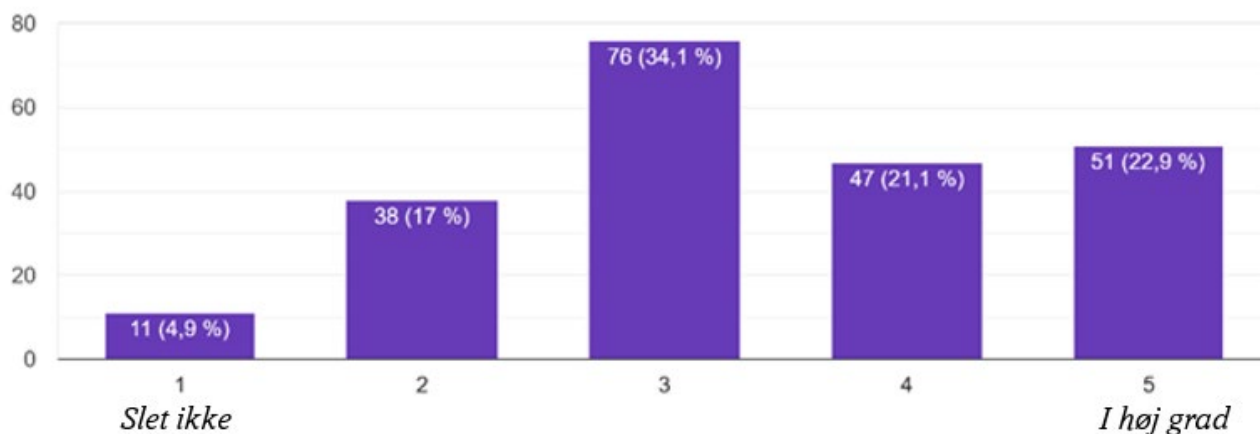
Projektets kontekstfase og kortlægning har fulgt to spor – en spørgeskemaundersøgelse og en række interviews. Spørgeskemaundersøgelsen undersøger pædagogstuderendes egne oplevelser med fællessang, mens interviewene også inddrager de studerendes brug af fællessang i egen pædagogisk praksis, særligt ifm. praktik.

Spørgeskemaundersøgelsen

Spørgeskemaundersøgelse er lavet blandt 223 studerende på første årgang i Slagelse og Vordingborg. Undersøgelsen spørger indledningsvis ind til, om de studerende kan lide at synge sammen med andre. Her placerer 34 % sig i midten (neutral), mens 22 % svarer *i mindre grad* eller *slet ikke*, og 44 % tilkendegiver, at de *i nogen grad* eller *i høj grad*

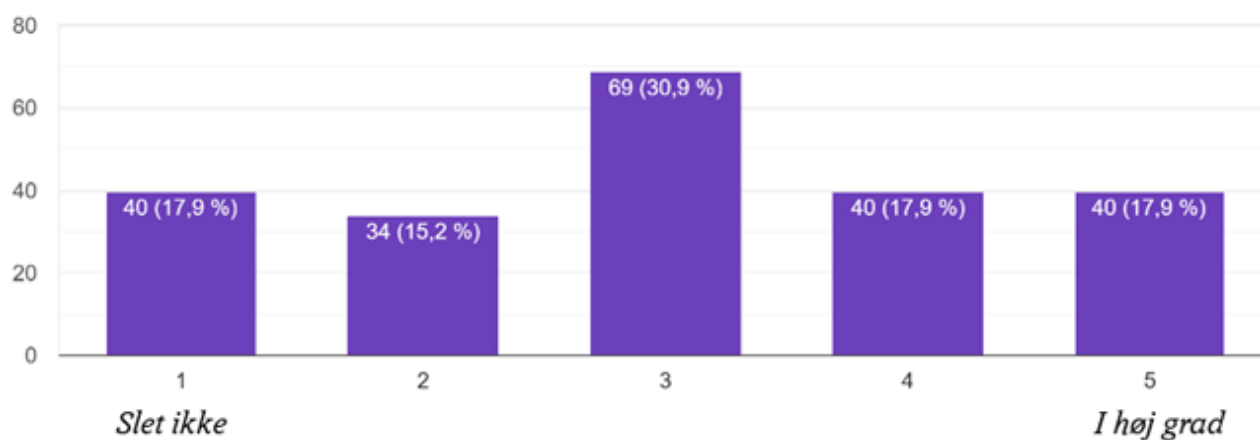
Kan du lide at synge sammen med andre?

223 svar

Synes du, det er grænseoverskridende at synge sammen med andre?

223 svar

kan lide at synge sammen med andre. De studerende har altså en overvejende positiv oplevelse af at synge sammen med andre (figur 1).

Når der opfølgende spørges ind til i hvilke sammenhænge, de studerende synger sammen med andre, peger de primært på festlige lejligheder eller sammen med familie.

Til spørgsmålet "Synes du selv, at du er god til at synge?", svarer 51 %, at de i *mindre grad* eller *slet ikke* synes, de synger godt. Undersøgelsen lægger sig dermed tæt på studiet *Så syng da Danmark* (Baunvig et al., 2025), hvor 48 % havde samme opfattelse af egen sangformåen.

Ved spørgsmålet "Synes du, det er grænseoverskridende at synge sammen med andre?" tilkendegiver 36 % studerende, at de i *nogen grad* eller i *høj grad* finder det grænseoverskridende (figur 2)

I et opfølgende spørgsmål uddyber de studerende (i kvalitative svar), hvorfor det kan opleves grænseoverskridende eller svært at synge sammen med andre. Svarene falder inden for tre årsagskategorier:

- **Usikkerhed på egen stemme** (oplevelse af at synge dårligt)
- **Generthed og blufærdighed** (nervøs for at blive til grin eller vise sårbare sider af sig selv)
- **Akavet situation** (føles underligt at synge med andre voksne, men ikke med børn)

Mange studerende giver udtryk for, at de *ikke* synes, de synger godt. Udsagn som "Jeg synes ikke, jeg har en tone i livet, så er bange for at komme til at lyde for dum" er gennemgående. En lang række stu-

Mange studerende giver udtryk for, at de ikke synes, de synger godt. Udsagn som "Jeg synes ikke, jeg har en tone i livet, så er bange for at komme til at lyde for dum" er gennemgående

derende peger også på blufærdighed eller generthed ved at synge sammen, hvilket eksemplificeres ved dette udsagn: "Jeg synes, det er svært at skulle udstille sig selv på en måde, man ikke er vant til". I forlængelse af generthed og usikkerhed på egen stemme nævner flere studerende ligeledes, at det kan være akavet at synge fællessang: "Hvis det ikke er med børn og eller noget i den stil, bliver det bare akavet". Som i dette udsagn bemærker flere, at det akavede eller underlige forsvinder, hvis der synges sammen med børn eller nogen man kender godt.

Trods disse bekymringer og forbehold, så oplever næsten 3/4-dele af de studerende, at det gør noget godt for fællesskabet at synge sammen (figur 3)

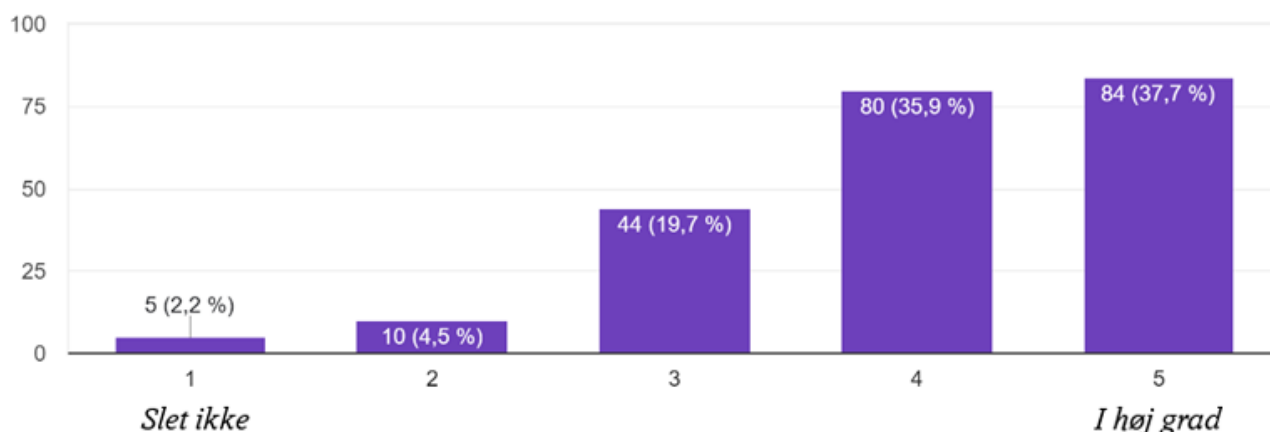
I et opfølgende spørgsmål udtrykker mange studerende glæde ved at gøre noget i fællesskab, fx: "Man er sammen om noget! Det her med, at man har en fælles puls, synes jeg er virkelig fedt". En central pointe hos mange er samtidig, at hele gruppen skal deltage, hvis det skal være en god oplevelse for den enkelte og fællesskabet at synge sammen. Sidstnævnte eksemplificeret ved følgende citat: "Det kommer også an på om de andre er entusiastiske og deltagende. Det er fedt hvis alle er lige. Grænseoverskridende hvis man bliver lagt meget mærke til"

Interviews

Forundersøgelsens anden del består af interviews med 22 pædagogstuderende (på tredje år), der var i praktik inden for skole- og fritidsområdet. Alle studerende blev interviewet første og sidste under-

Oplever du, at det gør noget godt for fællesskabet, når man synger sammen?

223 svar

visningsgang i forløbet, der var 5 måneder mellem de to interviews. Interviewspørgsmålene havde fokus på deres oplevelser med fællessang og anvendelse af fællessang i arbejdet med børn og unge i deres praktik.

Gennem interviews med de studerende fremkom det, at størstedelen deltager i fællessang ugentligt, og at de primært har positive oplevelser med fællessang i deres fritid. De fleste associerede glæden ved fællessang med uformelle og sociale sammenhænge såsom koncerter, fester og sportsbegivenheder. En af de studerende bemærkede eksempelvis: "Jeg synger faktisk virkelig meget; der er jo fodboldkamp hver lørdag, så det bliver hurtigt til to-tre timers sang."

Omvendt beskrev de studerende fællessang i de formelle læringsmiljøer, som eksempelvis skolen og uddannelsen, som værende præget af en stivhed og en generel mangel på engagement blandt deltagerne. Flere påpegede, at de oplevede udfordringer ved at synge i en uddannelsesmæssig kontekst, da der her ofte var mere fokus på præstation og tekniske krav frem for selve fællesskabsoplevelsen.

I praktikken, hvor de studerende arbejdede med børn og unge i alderen 5-18 år, viste forundersøgelsen, at 90% af de studerende anvendte fællessang med deres målgruppe i enten skolen, SFO'en eller klubben. De studerende fortalte, at fællessangen blev afholdt i en uformel ramme med fokus på det sociale og hyggelige aspekt, hvor alle kunne deltage uanset sangmæssige færdigheder.

Dette indikerer, at de studerendes positive erfaringer med fællessang primært stammer fra fritiden, og at de mangler formel uddannelsesmæssig træning i at lede og deltage i fællessang i professionelle sammenhænge. Alligevel udtrykte de studerende generelt en glæde ved fællessang og en vilje til at integrere det i deres pædagogiske praksis. Fællessangen ses i interviewene som et pædagogisk 'hjælpemiddel' i højere grad end som en værdi i sig selv, og de studerende fortæller, at fællessang både i deres egen pædagogiske praksis og i deres eget liv i høj grad er med til at understøtte fællesskabsdannelse.

Prøvehandling med forskellige tilgange til fællessang

Med afsæt i begreberne stemmeskam/stemmetryghed og i vores forundersøgelse, der peger på, at studerende godt kan lide at synge sammen, når det foregår i trygge og mindre formelle rammer, har vi i projektet udviklet forskellige designs og prøvehandling. Der er bl.a. tale om tiltag, der med afsæt i traditionelle 'fællessangsgreb' undersøger, hvorvidt en fast og inddragende morgensangsordning kan bidrage til stemmetryghed og en fælles sangkultur. Der er også tale om prøvehandling, der inddrager andre modaliteter og formsprog i sangaktiviteterne og dermed søger at udvide deltagelsesmulighederne. I det følgende præsenteres tre forskellige prøvehandling, der er afviklet på

pædagoguddannelserne i henholdsvis Vordingborg, Holbæk og Slagelse.

Prøvehandling 1: Morgensang og sang i hverdagen

På PH Absalon i Vordingborg iværksatte undervisere fra pædagog- og læreruddannelsen ved studiestarten i september 2024, at der skulle være fælles morgensang på campus hver dag i tidsrummet kl. 8.45-9.00. Morgensangen blev på skift faciliteret af undervisere fra de to uddannelser, og de studerende blev i vidt omfang inddraget i både valg af sange og/eller instrumental ledsagelse. Pædagog- og lærerstuderende, undervisere og administrativt personale samledes rundt om flygelet, hvor der hver dag blev sunget to fællessange. Højskolesangbogen dannede fundamentet for sangrepertoiret, der spændte bredt fra årstidssange ("Sommervise") til Lennon/McCartney ("With a Little Help From My Friends") og velkendte sange, der er udbredte på efterskoler og højskoler ("Linedanser", "Livstræet").

En central fællesnævner for begge uddannelser er didaktisk planlægning af pædagogiske/faglige aktiviteter, og morgensangen havde derfor et dobbelt sigte, idet den ikke alene gav anledning til (musikalsk) fællesskab på tværs af uddannelser og årgange, men også skabte rum for øvelse i forhold til den praksis, de studerende skal ud at virke i både som pædagoger og lærere. Morgensangen muliggjorde således, at de studerende lærte nye sange, der var direkte brugbare i praktikken, når de fx i ugen op til Halloween sang "Uhyggedans", skrevet til Skolernes Sangdag 2024 og målrettet indskolingsbørn med dertilhørende fagter og bodypercussion. En gruppe førsteårs pædagogstuderende fik efter deltagelse i morgensangen således inspiration til at inddrage den netop lærte sang i et musikforløb i en SFO, de havde til opgave at planlægge, gennemføre og evaluere. Denne direkte kobling til praksis kan også spores i den opsamlende spørgeskemaundersøgelse, vi lavede ved semestrets afslutning (52 respondenter). Her tilkendegav hele 88%, at de kunne forestille sig at tage fællessang med ud i deres kommende virke som pædagog.

I lighed med den norske undersøgelse (Balsnes & Jansson 2022), afspejler de studerendes udsagn i vores spørgeskemaundersøgelser, at det kan have en gavnlig indflydelse på studerendes stemmetryghed, når fællessang rammesættes og etableres som en fast del af uddannelsesstedets hverdagsliv. De skriver fx: "vi bliver hver især mere komfortable med at synge i større rum" og "det er trygt, når vi står flere sammen og synger". I begyndelsen var der en tilbageholdenhed og blufærdighed at spore hos en del studerende, der gav udtryk for det "akavede og sårbare ved at blotte sig", når de ikke var vant til at synge med andre. Den tiltagende sangtryghed, der gradvist opstod i morgensangsforløbet, kan ses i sammenhæng med det, Wenger (2004) betegner som et meningsfuldt praksisfællesskab, hvor der er mere på spil end blot stemmeskam versus stemmetryghed. Fællessangen udgjorde også en socia-

liseringsarena på uddannelsen, hvilket flere studerende satte ord på: "Jeg føler, at det giver en god stemning, og at det er dejligt at se, hvor mere og mere åben over for hinanden man bliver", og "man kommer til at harmonere bedre i klassen, samt man bliver rystet sammen på en anden måde".

En underviser, som deltog i morgensang en morgen i december, hvor der blev sunget traditionelle julesange, kommenterede efterfølgende, hvor skønt det var at opleve, at alle sang frimodigt med. Hertil svarede en studerende: "Det er fordi, vi kender sangene". Netop kendskabet til de sange, der blev sunget, var medvirkende til øget glæde ved og deltagelse i fællessang, hvor en overvejende del af de studerende fremhævede en forkærlighed for velkendte sange, højskolesange, "gamle klassikere" og børnesange. På baggrund af observationer af de studerendes deltagelse i morgensangen er der grund til at tolke, at den frimodige fællessang ikke alene kunne tilskrives tryghed ved kendte sange og til hinanden som gruppe, men også det faktum, at de studerende tilsyneladende fik større lyst til at synge sammen, når der på uddannelsen blev skabt et konkret rum for det.

Prøvehandling 2: Fællessang med fokus på krop, rytmik og bevægelse

Som en del af modulet *pædagogens praksis* på pædagoguddannelsens første år blev der på efterårsholdet 2023 fokuseret på fællessangsaktiviteter i sammenhæng med anden kropslig udfoldelse. Der blev således sunget ifm. rytmik, dans, stomp m.m. Som opvarmning startede disse sessions med en fælles rytme-synge-øvelse, der udviklede sig i forskellige retninger. Dette illustreres i følgende eksempel, der kommer fra den fjerde (ud af syv) fællessangssession, som varede to lektioner.

Eksempel

De 25 studerende kommer med ud på gulvet, hvor vi sammen begynder at vugge fra side til side. Der bliver ikke angivet takt eller tempo, men efter ca. 10 sekunder har vi synkroniseret os og fundet en fælles puls i rundkredsen. Mens vi 'vugger' og mærker pulsen i kroppen, klapper vi nogle enkle rytmiske figurer, og derefter sætter vi vokal lyd på. Det foregår som call-response, hvor jeg som underviser starter med at klappe en rytme, lave en lyd eller synge en lille frase, hvorefter de studerende gentager. De studerende lærer i processen en lille sang med to fraser og en simpel tekst, der ledsages af nogle rytmiske klap. Først klapper vi i egne hænder og siden i andres hænder. Vi griner og pjatter undervejs, da der er mange ting at holde styr på, og man på skift står face to face med forskellige medstuderende, mens man ihærdigt forsøger at synge og klappe i hinandens hænder. Herefter synger vi sangen som kanon, og efterfølgende går de studerende ud i fem grupper, hvor de skal digte en ny tekst samt lave fagter og/eller (danse)trin, de synes passer til. Da vi mødes igen, instruerer de studerende hinanden i tekst, fagter og trin, og til sidst laver vi en samlet uopførelse af vores nye version af sangen.

I evalueringen af hele forløbet gav de studerende udtryk for, at det havde været udfordrende, da de fleste ikke var vant til at beskæftige sig med sang og udtrykke sig musiksk. En studerende skrev i evalueringen: "Det kan godt være svært og kræver tillid at lave de her musikting, men når man sammen bare gør det og ikke tænker så meget, er det virkelig sjovt, selvom man ikke altid lige kan finde ud af det". De studerende udtrykte også, at forløbet havde været lystfuldt og lærerigt – specielt når de blev opslugt og glemte sig selv i det fælles kropslige og musikalske flow (Csikszentmihalyi, 1994). En studerende ytrede: "Fedt at være aktiv og have god tid til at øve indtil bevægelserne og sangene sidder".

Som forskende underviser var det tydeligt at observere og mærke, hvordan holdet over de syv sessions blev mere og mere åbne og trygge ved hinanden i en sangmæssig kontekst. En sådan udvikling oplever vi også i andre musik/sang-forløb, men det øgede fokus på krop, rytmik og bevægelse i forbindelse med sangaktiviteterne gav en ekstra dimension i interaktionerne og kontakten de studerende imellem. Dette sås fx i klappeøvelserne i eksemplet, hvor deltagerne kom i helt tæt fysisk kontakt og udvekslede smil, grin og nærværende blikke, mens de sang og lavede håndklap. Det kunne også iagttages i aktiviteter, hvor studerende selv udviklede fagter og bevægelser i en kropsligt aktiv og innovativ fællesproces, hvor de kom i tæt kontakt og interagerede i forskellige udtryksformer og modaliteter. De skabende elementer i sangaktiviteterne ansporede ligeledes de studerende til at inddrage egne erfaringer og kompetencer fra andre arenaer, fx gymnastik, TikTok, spejder eller hiphopkultur, hvilket tilsyneladende var både motiverende og meningsskabende.

Prøvehandling 3: Fællessang med fokus på forskellige deltagelsesmuligheder

Undervisningen i fællessang på modulet Pædagogiske miljøer og aktiviteter forløb over 6 gange à 3 lektioner i efteråret 2023 med 133 nye studerende som årgangsundervisning. I prøvehandlingerne blev der fokuseret på designs, som kunne udvide de studerendes deltagelsesmuligheder med henblik på at skabe inkluderende fællessangsmiljøer og praksisfællesskaber på pædagoguddannelsen (Wenger, 2004; Lave og Wenger, 2003; Balsnes & Jansson, 2022).

Eksempel 1

Eksemplet stammer fra første undervisningsgang, hvor to ledere fra Absalon besøger undervisningen og efterfølgende deler deres observationer. De fortæller, hvordan de fra den bagerste del af det store auditorium observerer, hvad der sker, mens jeg – som forskende underviser – instruerer en kanon med fagter. En gruppe af unge mænd bagerst i salen deltager ikke og småsnakker indbyrdes under sangen. Men da jeg viser, hvordan man også kan deltage med en let trommerytme på bordet til denne kanon, begynder de at tage del i fællessangen ved at

At finde en legitim perifer rolle kan for nogle studerende være en vej ind i sangfællesskabet og en adgang til at engagere sig og indgå i at udvikle et fællessangsrepertoire

tromme med på bordet. De unge mænd fortæller de observerende ledere, at de ligesom bliver "grebet af rytmen" i sangen.

Eksemplet illustrerer, at det kan være svært for nogle studerende at deltage, hvilket kan have forskellige årsager. Fx i forhold til hvilken sangkultur de studerende har mødt tidligere i deres uddannelsesforløb, hvor der kan være meget eller lidt sang og musik i skoler og institutioner (Holgersen & Holst, 2020). Det vil sige, at der i et undervisningslokale med 133 studerende kan være en mangfoldighed af deltagerforudsætninger. Eksemplet viser hvordan en differentieret instruktion i fællessangen kan give de studerende forskellige deltagelsesmuligheder på forskellige niveauer. Et niveau kunne være at tromme en simpel rytme på bordet, mens et sværere niveau kunne være at synge sangen i kanon med fagter til. Eksemplet viser også, at de studerende oplever, at de kan deltage i en understøttende rolle i fællessangen, uden at kunne eller skulle synge sangen. Dette giver muligheder for at indtage andre meningsgivende roller i fællessangsskabelsen og i sangfællesskabet.

Eksempel 2

Jeg underviser i et værksted med færre studerende, som har fokus på fællessang og rytme. Forskellige percussioninstrumenter og pentatone marimbaer inddrages, og vi arbejder på forskellige måder med synkronisering til en fælles rytme, som akkompagnement til en fællessang. Vi akkompagnerer til Andreas Odbjergs sang *Stor mand*, som delvist forløber over en vamp (en fast akkordrække), hvilket gør det muligt at akkompagnere med pentatone instrumenter. Vi sidder alle på sidde-bolde og kasser i et musiklokale. Gennem sangen arbejder vi med fælles puls, rytme, solo-stykker og dynamik. I starten virker nogle

studerende, der sidder tæt på mig, beklemte ved rollen med at spille pentaton marimba. Det virker måske for let bare at spille noget, der passer til pulsen i sangen. Efterhånden slapper de mere af, spiller med og udvider selv opgaven ved at begynde at synge med på sangen.

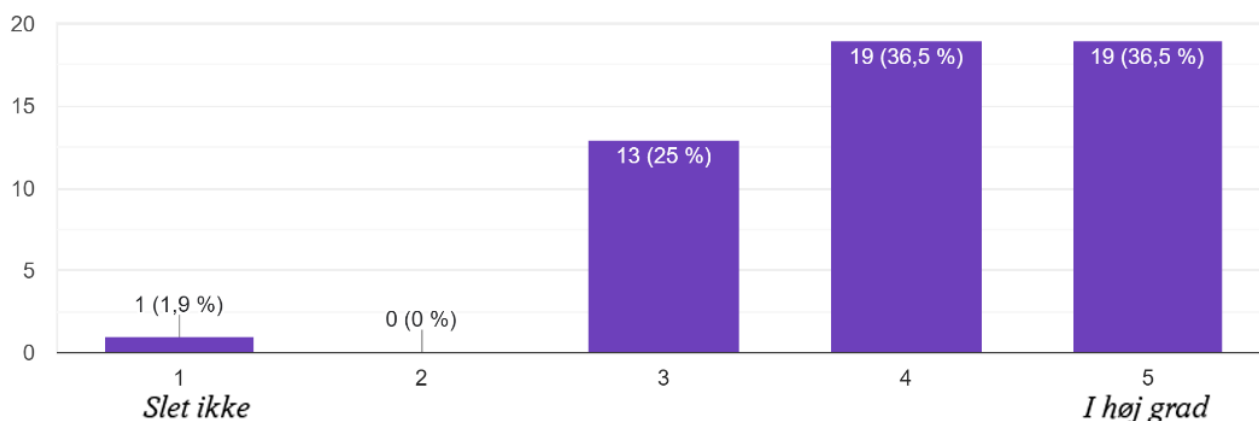
Eksempel 2 viser, hvordan det at spille et instrument kan være en vej ind i at deltage med sang i fællessangen, og hvordan andre understøttende legitime roller i fællessangen kan styrke deltagelsesmulighederne. Ud fra Lave og Wengers (2003) forståelse af legitim perifer deltagelse i et praksisfællesskab (Wenger, 2004) viser begge eksempler, hvordan differentiering af sværhedsgraderne og tilbud om andre legitime perifere understøttende roller i fællessangen skaber nye deltagelsesmuligheder. Det at finde en legitim perifer rolle kan for nogle studerende være en vej ind i sangfællesskabet og en adgang til at engagere sig og indgå i at udvikle et fællessangsrepertoire, som kan anvendes på uddannelsen og i den pædagogiske profession.

Diskussion

I de tre præsenterede forløb blev der designet prøvehandling, som på forskellig vis eksperimenterede og undersøgte, hvordan fællessangsaktiviteter kan engagere og være fællesskabende for de studerende. Morgensangsforløbet opstod på baggrund af flere underviseres ønske om at få mere sang og musik ind på både pædagog- og læreruddannelsen. Tesen var og er, at når de studerende møder sang i deres hverdag i studietiden, vil de opnå en øget trykthed ved egen sangstemme samt bringe sangen med videre ud i deres professionelle virke. Selv om formatet ingenlunde er nytænkende, er det måske netop det velkendte element, mange studerende genkender fx fra tiden på efterskoler og højskoler, der giver det klassiske format dets slidstyrke. Det at synge

Kan du lide at deltage i den fælles morgensangen på campus?

52 svar

sammen bliver i høj grad selvfølgelig og forventeligt – selv for de studerende, der måske placerer sig selv i kategorien 'har ikke en tone i livet'.

Sang er mere end toner, der skal synges. Det er også poesi med budskaber, der udtrykker noget fælles menneskeligt, hvad enten man deltager helhjertet med sin sangstemme eller perifært ved at læse med. På den vis bliver fællessangen til mere end et spørgsmål om stemmetryghed versus stemmeskam. Den bliver et samlingspunkt i campuslivet og giver anledning til fællesskab på tværs af uddannelser, årgange, studerende og ansatte.

Fællessang som en blanding af musikalsk udtryk og kroppe i bevægelse med klap, fagter, trin m.m. blev undersøgt i forløbet, der tog afsæt i rytmik. De studerende havde i forløbet svært ved at differentiere mellem de forskellige modaliteter og formsprog. Var der tale om rytmik, sang, rap, dans eller lyrik? I den skriftlige evaluering af forløbet blev ordet sang nævnt få gange og ordet fællessang slet ikke. Det var imidlertid ikke idéen, at forløbet skulle dyrke fællessang som en særlig disciplin. Sang og stemme indgik som en bærende og vigtig del af det samlede fællesudtryk, men designet sigtede efter at komme forbi de forbehold, de studerende i forundersøgelsen udtrykte i forhold til at synge sammen med andre. Målet var i stedet at skabe multimodale udtryk i en improviserende ramme med plads til fejl og grin, hvilket i mange sekvenser fik de studerende til frimodigt at synge sammen uden, de umiddelbart oplevede eller identificerede det som fællessang.

I den sidste prøvehandling indgik deltagelse i fællessang uden, at de studerende nødvendigvis skulle synge. Her fik studerende ved at spille simple rytmer på bordet en oplevelse af at bidrage og have en rolle i fællessangen. På den måde udfordres definitionen af fællessang til også at indeholde andre legitime roller og relaterede deltagelsesmåder end

deltagelse med sang. Men er der så tale om fællessang? Med afsæt i situeret læring og legitim perifer deltagelse vidner denne prøvehandling om, at forskellige deltagelsesmuligheder, der er forbundet med oplevelse af mening for de studerende, kan give adgang til fællessangen og ikke mindst sangfællesskabet. Målet vil fortsat være, at de studerende bliver mere trygge ved fællessangen og efterhånden kan deltage på flere niveauer i forskellige roller. Det vigtige i forbindelse med legitim perifer deltagelse i fællessang er iflg. Kulset & Halle (2020), at de studerende som kommende pædagoger får en tryk oplevelse af, at fællessang er noget, vi gør sammen.

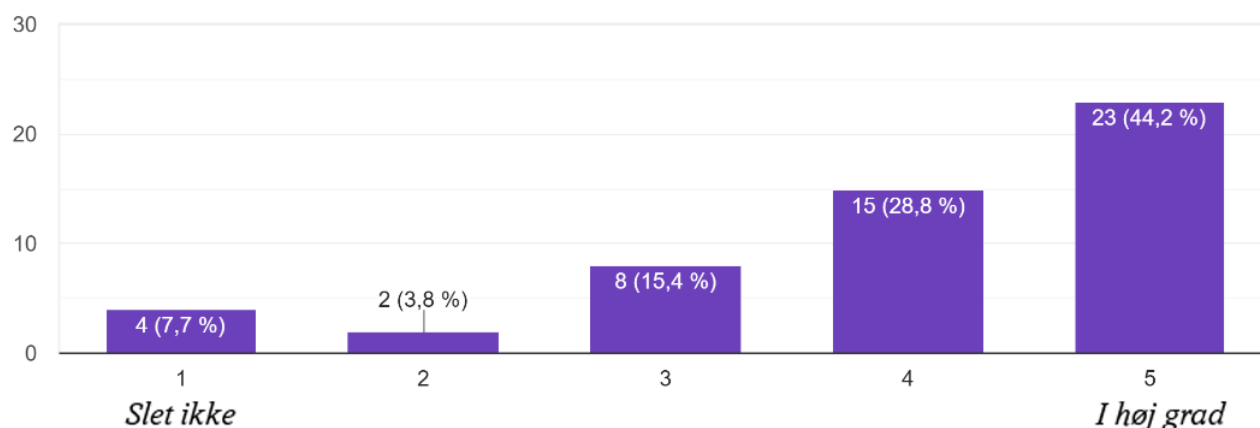
Prøvehandlingerne lykkedes ikke hele tiden, for alle og uden gnidninger. I forløbet med fokus på fællessang, rytme og krop skriver en studerende i den afsluttende evaluering: "det bliver nok aldrig mig at være på med sang og rytmer, men det har været fint nok at prøve". Der var dog i alle tre forløb en klar tendens til, at jo flere gange de studerende havde prøvet de forskellige fællessangsaktiviteter, jo lettere og mere meningsfuldt blev det at deltage. De førsteårsstuderende, som i efteråret 2024 deltog i morgensangsforløbet, gav i den opsamlende spørgeskemaundersøgelse tydeligt udtryk for, at de godt kunne lide at deltage i morgensang på campus (figur. 4)

I det opfølgende kvalitative spørgsmål (hvorfor/hvorfor ikke?) bruger 23 studerende (ud af 52) ordet *hyggeligt* i deres uddybende svar, mens 8 nævner *fællesskab*, 5 skriver enten *god energi* eller *god stemning*, og 3 nævner *kedeligt*. Det gennemgående valg af ordet *hyggeligt* indikerer, at de studerende generelt finder fællessangssituationen og sangfællesskabet trygt og rart at være i, hvilket beskriver en klar bevægelse fra udgangspunktet og forundersøgelsen i starten af semestret.

Ifm. de pædagogstuderendes egen anvendelse af fællessangsaktiviteter viser vores interviews med studerende på tredje årgang, at de primært

Kan du forestille dig at tage fællessang med ud i dit kommende virke som pædagog (eller i praktikken)?

52 svar

opfatter fællessang som et redskab til at skabe og opretholde fællesskaber. De fremhæver, hvordan fællessang både i praktikforløbet og i deres fritid anvendes som en praksis, der fremmer deltagelse i og opbygning af sociale fællesskaber. De ser dermed i høj grad, hvad fællessangen kan, men få af dem søger de mere formelle 'fællessang-rum', hvor de vil kunne opnå færdigheder og kompetencer i forhold til at udøve og lede fællessang. Hertil skal bemærkes, at de interviewede tredjeårstudenter ikke deltog i nogle af prøvehandlingerne, og dermed kun i meget begrænset omfang havde adgang til "formelle fællessang-rum" (som flertallet af pædagogstuderende).

Blandt de førsteårstudenter, der havde haft morgensang, var der en meget positiv forestilling om at bruge fællessang i en kommende pædagogisk praksis, hvilket fremgår af nedenstående diagram (figur 5) fra den opsamlende spørgeskemaundersøgelse. Flere studenter giver udtryk for, at de i deres forestående praktik vil afprøve konkrete sange fra morgensangsforløbet.

Opsamling – fem principper for fællessang på pædagoguddannelsen

Det kan være sårbart og utrygt at deltage i fællessang og sætte sin sangstemme 'på spil' sammen med andre. Det gør sig også gældende for pædagogstuderende på PH Absalon, og i undersøgelsens kontekst-fase og forundersøgelse indkredsede vi tre kategorier i forhold til studerendes forbehold for fællessang: 1. Usikkerhed ved egen stemme, 2. Generthed og blufærdighed, 3. (oplevelse af en) Akavet situation.

Udviklingen af prøvehandling blev til med afsæt i disse kategorier, og på trods af meget forskellige designs i projektets tre forløb, var der en fælles tilgang til fællessang – en tilgang der i højere grad fokuserede på *fælles* end på *sang*. Dermed ikke forstået, at sangen ikke var omdrejningspunkt for samværet og undervisningen i projektets prøvehand-

linger og interventionsfase. Fokus var imidlertid ikke det æstetiske produkt eller den kunstneriske proces mod en forfinelse af det klingende udtryk. Det var derimod fællessang som en mellemmenneskelig omgangsform, hvor sang er noget, man mødes i og gør sammen med andre med de forudsætninger, man nu engang har. I projektets afsluttende evalueringsfase har vi på baggrund af den præsenterede begrebsramme, vores forundersøgelse og rækken af prøvehandling udviklet fem principper for fællesskabende fællessangsaktiviteter på pædagoguddannelsen.

Tryghed og kontinuitet

– Det er centralt, at de studerende oplever en god og tryk atmosfære omkring deltagelse i fællessang. Fællessangsaktiviteter skal tilbyde og etablere et 'fælles vi', hvor alle tør byde ind og knytte an til sangfællesskabet. Det tager tid at opbygge en sådan fortrolighed og kultur, og fællessang bør derfor indtænkes som en fast og tilbagevendende samværsform.

Aktivering af krop og bevægelse

– Inddragelse af fagter, bodypercussion, dansetrin og anden bevægelse engagerer og gør fællessangsaktiviteter nærværende og sjove at deltage i for mange studerende. Det kan med fordel gøres med en legende tilgang, hvor deltagerne interagerer og kommer i fysisk kontakt med hinanden.

Flere deltagelsesmuligheder

– Forskellige deltagelsesmuligheder kan tilbyde studerende veje ind i sangfællesskabet og gøre fællessangen meningsfuld. Det kan fx være ved deltagelse på instrumenter eller i andre akkompagnerende roller evt. med klap og tramp. Det kan også være med forskellige sværheds-

grader i det musikalske udtryk eller med deltagelse på udvalgte tidspunkter.

Multimodale formater

– Når fællessangsaktiviteter kobles med andre æstetiske udtryksformer, fx dans, drama eller poesi, fjernes fokus fra sangen (og den usikkerhed eller stemmeskam mange studerende har), og rettes i stedet mod et fælles multimodalt udtryk. Det giver mulighed for at inddrage deltagerne kompetencer og erfaringer fra andre arenaer, formsprog og fællesskaber.

Kendt materiale og 'nyt kendt materiale'

– Det opleves trygt og rart at deltage i fællessang med kendte sange – det er der meget stor konsensus om blandt de studerende i projektets forundersøgelse. Nye sange er besværlige, men de bliver ved gentagelse og en portion vedholdenhed også til kendte sange, som sangfællesskabet tilmed har sammen. Fællessang kan med fordel tage afsæt i sange, som deltagerne kender, men sørg for, at der kontinuerligt kommer nye (kendte) sange til.

Litteratur

- Balsnes, A. H. & Jansson, D. (2022). "Jeg kan ikke bli musikk lærer hvis jeg ikke kan synge foran klassen min": Korsang i lærerutdanningen og utvikling av individuell sangtrygghet. I R. V. Strøm, Ø. J. Eiksund & A. H. Balsnes (Red.), *Samsang gjennom livsløpet* (s. 199-228). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.162.ch7>
- Barab, S. & Squire, K. (2004). Design-Based Research: Putting a Stake in the Ground. *The Journal of the learning sciences*, 13(1), s. 1-14.
- Baunvig, K. F., Agersnap, A., Borčak, L. W., Kiergegaard, T. H. & Stopa, S. E. M. (2025) *Så syng da, Danmark - Dansk fællessangskultur i tal*. Aarhus Universitetsforlag.
- Boysen, M. S. W., Sørensen, P. W., Hauer, H., & Laursen, V. F. (2024). Wonderful and Dangerous Entanglements Between Youth Culture, Contemporary Art and Present Pedagogics. *BUKS - Tidsskrift for Børne- og Ungdomskultur*, 40(69), s. 234-247. <https://doi.org/10.7146/buks.v40i69.150397>
- Collins, A., Joseph, D., & Bielaczyc, K. (2004). Design Research: Theoretical and Methodological Issues. *Journal of the Learning Sciences*, 13(1), s. 15-42.
- Hallam, S. (2015). *The Power of Music*. iMerc.
- Hallam, S. & E. Himonides (2022). *The Power of Music: An Exploration of the Evidence*. Open Book Publishers.
- Holgersen, S.-E., & Holst, F. (2020). *Musikfaget i undervisning og uddannelse Status og perspektiv 2020*. Aarhus Universitet.
- Holgersen, S.-E. (2016). Musikalsk dannelse i børnehøjde. I: T. Vind, J.B. Jessen & A.-M.M. Nielsen (red.). *Biblioteker og musik: perspektiver* (s. 20-25). Slots- og Kulturstyrelsen.
- Krogh, P. G., & Koskinen, I. (2020). *Drifting by intention*. Springer.
- Kulset, N. B., & Halle, K. (2020). Togetherness!: Adult companionship – the key to music making in kindergarten. *Music Education Research*, 22(3), s. 304-314. <https://doi.org/10.1080/14613808.2020.1765155>
- LaBoskey, V. K. (2004). The methodology of self-study and its theoretical underpinnings. I J. J. Loughran, M. L. Hamilton, V. K. LaBoskey & T. Russell (red.). *International handbook of self-study of teaching and teacher education practices* (s. 817-869). Kluwer.
- Lave, J., & Wenger, E. (2003). *Situeret læring—Og andre tekster* (3. udg.). Hans Reitzels Forlag.
- Livesey, L., Morrison, I., Clift, S. & Camic, P. M. (2012). Benefits of Choral Singing for Social and Mental Wellbeing: Qualitative Findings from a Cross-National Survey of Choir Members. *Journal of Public Mental Health* 11 (1), s. 10-26.
- Miller, E. T., Murray, B., & Salas, S. (2018). Applied theater and mixed-status families: A collaborative self-study with teacher education candidates. *Studying Teacher Education*, 15(3), s. 1-19. <https://doi.org/10.1080/17425964.2018.1544120>
- Pearce, E., Launay, J. & Dunbar, R.I.M. (2015) *The ice-breaker effect: singing mediates fast social bonding*. Royal Society Open Science.
- Schei, T. B. (2011). Kan stemmeskam overvinnes? Om helsefremmende aspekter ved profesjonelle sangeres identitetsarbeid. I K. Stensæth, & L. Bonde, *Musikk, helse, identitet* (s. 85-105). Norges Musikkhøgskole.
- Thorsen, T. (2024). *Musikken i pædagogikken*. Akademisk Forlag.
- Turino, T. (2008). *Music as Social Life*. University of Chicago Press.
- Vuust, P. (2017). *Musik på Hjernen*. People's Press.
- Wenger, E. (2004). *Praksisfællesskaber. Læring, mening og identitet*. Hans Reitzels Forlag.
- Vickhoff, B., Malmgren, H., Åström, R., Nyberg, G., Ekström, S.-R., Engwall, M., Snygg, J., Nilsson, M., & Jörnsten, R. (2013). Music structure determines heart rate variability of singers. *Frontiers in Psychology*, 4, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00334>